

Όταν οι μνήμες ξυπνούν: ΕΔΩ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

17 Νοεμβρίου 2015. Η εκδήλωση για τη μνήμη του Πολυτεχνείου ολοκληρώνεται και η Δέσποινα Φιλυππίδου, καθηγήτρια Αγγλικών, με πλησιάζει, κατασυγκινημένη και λουσμένη στα δάκρυα μου ψιθυρίζει: «Ήμουν κι εγώ εκεί». Και αρχίζει να μου διηγείται όσα σκόρπια έρχονταν στο μυαλό της σε πλήρη σύγχυση, λες και ξαναζούσε τα γεγονότα και πάλι από την αρχή, λες και το Πολυτεχνείο γινόταν εκεί, εκείνη τη στιγμή.

«Το 1973 ήταν η πρώτη χρονιά που ήμουν φοιτήτρια στην Αθήνα, φοιτήτρια Αγγλικής Φιλολογίας. Ήδη η Χούντα ήταν στην εξουσία και είχαν αρχίσει, θυμάμαι, από τον Σεπτέμβριο διάφορες κινητοποιήσεις εκ μέρους των φοιτητών ενάντια στη Χούντα, είτε με προκηρύξεις, είτε με ομιλίες, είτε με διάφορα άλλα μέσα, καλώντας μας να επαναστατήσουμε.

Ο κόσμος ζούσε κάτω από μεγάλη καταπίεση και στερείτο βασικές ελευθερίες, αφού δεν μπορούσαμε να κάνουμε τίποτα χωρίς τον φόβο ότι απαγορεύεται από το χουντικό καθεστώς. Απαγορευόταν να ακούς στο ραδιόφωνο ο,τιδήποτε δεν ήταν στη γραμμή που ήθελαν οι δικτάτορες. Ειδικά, αυτή την περίοδο είχε απαγορευτεί ο Θοδωράκης. Νέοι και παράτολμοι, αφού στην Κύπρο δεν ήταν απαγορευμένος ο Θοδωράκης, βγάλαμε μέσα από τις κασέτες τις ταινίες τις τυλίγαμε πάνω σε μολύβια, που τα κόβαμε πολύ μικρά όσο που να χωράει να τυλίξουμε την ταινία, και τα κρύβαμε απάνω μας σαν φυλακτό, σε απόκρυφα σημεία, που ήταν δυνατό να βρεθούν μόνο σε περίπτωση σωματικού ελέγχου. Κι έτσι, καταφέραμε να περάσουμε αρκετά τραγούδια του Θοδωράκη, λαθραία μεν, αλλά πιστεύω εξυπηρέτησαν τον σκοπό τους. Δεν μπορούσαμε να μιλήσουμε. Μιλούσαμε συνθηματικά. Όταν θέλαμε, για παράδειγμα, να αναφερθούμε στον Ιωαννίδη, λέγαμε ο Μεγάλος, γιατί για μας ήταν πιο ρυθμιστικός ο ρόλος του Ιωαννίδη παρά του Παπαδόπουλου στη διαμόρφωση της τρέχουσας κατάστασης. Πιστεύαμε ότι εκείνος ήταν που κατηύθυνε τα πράγματα.

Η Σχολή μας στεγαζόταν σε μια πολυκατοικία στην οδό Κάνιγγος, όπου τα διαμερίσματα είχαν μετατραπεί σε τάξεις. Όντας πολύ κοντά στο Πολυτεχνείο, στις 16 Νοεμβρίου ακούγαμε από πολύ νωρίς τις φωνές των φοιτητών, οι οποίοι ήδη είχαν κλειστεί στο Πολυτεχνείο από το βράδυ της Τετάρτης, 14 Νοεμβρίου. Καλούσαν τον κόσμο να επαναστατήσει, καλούσαν τους φοιτητές να μαζευτούν, να αντιδράσουν. Οι καθηγητές μας όμως, οι οποίοι οι περισσότεροι τότε είχαν διοριστεί από τη Χούντα, δεν μας επέτρεπαν να φύγουμε από την τάξη. Νέοι εμείς, το αίμα μας έβραζε, θέλαμε να φύγουμε. Φύγαμε γύρω στις 2:30-3:00 το απόγευμα, βγαίνοντας από τα παράθυρα. Πιαστήκαμε από τις σωλήνες των υδρορροών και κατεβήκαμε από τον δεύτερο όροφο στο ισόγειο. Δεν υπολογίζαμε τι μπορούσε να μας συμβεί εάν πέφταμε. Μπορούσε και να σκοτωθούμε. Δεν υπολογίζαμε τίποτα. Εμείς ακούγαμε τις φωνές των φοιτητών που μας καλούσαν

«Αδέρφια ελάτε.» «Αδέρφια πρέπει να ξεκινήσουμε.»

Αρχίσαμε να τρέχουμε να διασταυρώσουμε την Κάνιγγος, για να μπούμε στην οδό του Πολυτεχνείου, όπου ήταν μαζεμένος πάρα πολύς κόσμος. Όχι μόνο φοιτητές. Θυμούμαι ότι σε κάποια στιγμή -γύρω από το Πολυτεχνείο υπήρχαν νεραντζιές- άρχισαν να έρχονται από διάφορες κατευθύνσεις νεράντζια πάνω στον κόσμο. Εκ των υστέρων μάθαμε ότι ήταν προβοκάτορες που το έκαναν. Και μάλιστα μέσα σε ορισμένα νεράντζια είχαν βάλει λεπίδες, προκαλώντας τραυματισμούς.

Όταν έδυσε ο ήλιος, ο κόσμος είχε γίνει χιλιάδες. Ξαφνικά ακούσαμε ερπύστριες αρμάτων, τα οποία ήρθαν και είχαν σταματήσει περίπου γύρω στα 150-200 μέτρα από το Πολυτεχνείο. Φυσικά, οι περισσότεροι βλέποντας τα άρματα κάναμε στο πλάι, με αποτέλεσμα να τους αφήσουμε να περάσουν και να καταλάβουν θέση μπροστά από την είσοδο του Πολυτεχνείου. Θυμούμαι τις φωνές από μέσα:

«Είμαστε αδέρφια σας.» «Μη φοβάστε, είμαστε αδέρφια δε θα μας κτυπήσουν.» «Ζούμε για την Ελλάδα, πολεμούμε για την Ελλάδα, δε θα μας κτυπήσουν, είμαστε αδέρφια.»

Ο κόσμος δεν έφυγε. Έμειναν όλοι μαζεμένοι εκεί. Άναψαν φωτιές να ζεσταθούν. Τα παιδιά που ήταν μέσα μας έκαναν με τα συνθήματά τους να παραμείνουμε και μας διαβεβαίωναν ότι δεν υπήρχε περίπτωση να μας κτυπήσουν. Περρασμένα μεσάνυχτα, γύρω στη 1:30-2:00, τα άρματα μάρσαραν για εκφοβισμό. Εμείς εκεί, αμετακίνητοι. Λίγο πριν τις 3:00, κάτι που δεν το έχει πει η ιστορία, είδαμε έναν αξιωματικό να στέκεται πάνω από το άνοιγμα του κουβουκλίου του άρματος, που βρισκόταν μπροστά από την πύλη του Πολυτεχνείου, και να πυροβολεί. Όπως φαίνεται ο οδηγός του άρματος αρνήθηκε την εκτέλεση διαταγής για προέλαση. Το ελληνικό αίμα που έρεε στις φλέβες του δεν του επέτρεπε να κάνει μπρος. Ίσως να ήταν και το πρώτο θύμα εκείνης της νύχτας. Στη συνέχεια το άρμα ξαναξεκίνησε. Μάρσαρε. Κανένας μας δεν έφευγε από τις θέσεις που είχαμε καταλάβει έξω από την πύλη του Πολυτεχνείου. Δε φεύγαμε, μέναμε εκεί, συνεχίζοντας να φωνάζουμε συνθήματα και να κουνούμε τις σημαίες, γιατί ακούγαμε να μας ενθαρρύνουν από μέσα:

«Δεν πρόκειται να μας κτυπήσουν. Δεν πρόκειται να μας κτυπήσουν, είμαστε αδέρφια»
«Φαντάροι, είμαστε άοπλοι, είμαστε αδέρφια, μη μας χτυπήσετε, ελάτε μαζί μας»

Θυμούμαι στη συνέχεια το άρμα να ξαναξεκινά με ορμή, αλλά να σταματά και πάλι απότομα, σαν να ήθελαν να δώσουν χρόνο στα παιδιά να παραμερίσουν. Και πάλι κανένας δεν έφυγε, μέχρι που είδαμε ότι το άρμα προχώρησε, ρίχνοντας την κύρια πύλη και τους δύο πέτρινους πυλώνες του Πολυτεχνείου, καταπλακώνοντας όσους φοιτητές βρίσκονταν σκαρφαλωμένοι στην πύλη. Κι από 'κει και πέρα άρχισε ο κόσμος να τρέχει δεξιά και αριστερά σε άτακτη φυγή. Πίσω από το άρμα υπήρχαν ένοπλοι στρατιώτες, οι οποίοι άρχισαν να πυροβολούν, μπαίνοντας στην συνέχεια μέσα και σκοτώνοντας πάρα πολλά παιδιά. Οι υπόλοιποι από εμάς που βρισκόμασταν έξω τρέχαμε για να σωθούμε. Και εκεί ήταν το θαυμάσιο. Θυμούμαι τρέχαμε να κρυφτούμε και άνοιγαν πόρτες και έβλεπες χέρια να σε τραβούν μέσα, τραυματισμένους να τους παραλαμβάνουν οικογένειες για να τους βάλουν στο σπίτι τους και να τους περιθάλψουν. Δεν μπορώ να περιγράψω με λόγια αυτό που γινόταν.

Τη δεδομένη στιγμή που κτύπησε το άρμα και ξεκίνησε η διαδικασία διαφυγής, βρισκόμουν στην πολυκατοικία απέναντι από το Πολυτεχνείο. Εκεί τύγχανε να βρίσκονται τα γραφεία του εκδοτικού οίκου όπου δούλευε ο θείος μου ως λιθογράφος. Όταν αρχίσαμε να τρέχουμε για να σωθούμε, υπήρχαν παντού μυστικοί αστυνομικοί με τα πολιτικά και δεν μας άφηναν να διαφύγουμε. Θυμούμαι, όταν επιχειρήσα να ανέβω στο γραφείο του θείου

μου, βρέθηκε κάποιος εκεί και μου είπε: «Πού πας;» Του λέω, «Θέλω να πάω σπίτι μου. Πρέπει να ανέβω απάνω για να με πάρει ο θεός μου. Είναι η δουλειά του εδώ». Μου λέει, «Δουλεύει τόσο αργά ο θεός σου;» Του λέω «Ναι, είναι λιθογράφος και δουλεύει για να βγει η αυριανή εφημερίδα». Και ως εκ θαύματος με άφησε. Κι έτσι γλύτωσα.

Την επόμενη μέρα υπήρχε ερημιά στους δρόμους, παντού υπήρχαν στρατιώτες και δεν άκουγες τίποτε άλλο από την τηλεόραση παρά αυτά που ήθελαν να περάσουν οι χουντικοί «Ότι έγινε, έγινε για το καλό της πατρίδος, οι φοιτητές ήταν εντεταλμένοι από τους κομμουνιστές, για να κάνουν κακό στην πατρίδα, εκμεταλλευόμενοι το νερό της ηλικίας τους...». Συνεχιζόταν να γίνεται, δηλαδή, κανονική προπαγάνδα.

Ακολούθησε μια έκρυθμη κατάσταση με αποχές από τα μαθήματα. Κάναμε πηγαδάκια μέσα σε καφέ, τάχα μου ότι πίναμε τους καφέδες μας, ενώ στην πραγματικότητα συναντιόμασταν για να μιλούμε, πάντοτε όμως με προσοχή και επιφύλαξη, γιατί ο καθένας ήταν ύποπτος ότι μπορεί να είναι πράκτορας των καθεστωτικών. Μπορώ να πω ότι τα πράγματα ηρέμισαν και επανήλθαν σε ομαλή ροή την επόμενη χρονιά. Είμαι 60 και πλέον χρόνων και δεν έχει περάσει στιγμή, ειδικά στις εκδηλώσεις του Πολυτεχνείου, που να μη φέρω στη μνήμη μου τις εικόνες εκείνες. Ζήσαμε έναν πόλεμο, όπου αδέρφια σκότωναν αδέρφια, γιατί αποφάσισαν ορισμένοι έτσι.

Στο μεταξύ, μόλις ανέβηκε η Χούντα στην εξουσία έκανε καλά πράγματα για τον κόσμο. Έκτιζαν σχολεία, έκαναν γήπεδα, ακολουθώντας τη πάγια πρακτική των ολοκληρωτικών καθεστώτων για άρτον και θεάματα. Θυμούμαι χαρακτηριστικά ότι υπήρξε περίοδος που δεν άκουγες τίποτε άλλο από τον κόσμο παρά συζητήσεις για ποδόσφαιρο. Είχαν μετατοπίσει τη σκέψη του κόσμου από τα σημαντικά, τους έκαναν πλύση εγκεφάλου, ώστε να ασχολούνται μόνο με το ποδόσφαιρο. Και αν τολμούσαμε καμιά φορά εμείς οι νεαροί να πούμε «Καλά δεν υπάρχει τίποτε άλλο εκτός από το ποδόσφαιρο; Μόνο το ποδόσφαιρο είναι στη ζωή σας; Δε βλέπετε τι γίνεται;» «Τι γίνεται;», μας έλεγαν. «Μας έκτισαν σχολεία. Μας έδωσαν να φάμε.» Σε τόσο μεγάλο βαθμό είχαν αποπροσανατολίσει τον κόσμο.

Γι' αυτό, μέχρι και σήμερα, όταν ακούω σε συγκεντρώσεις να μιλούν για ποδόσφαιρο, φεύγω. Φεύγω, γιατί οι τραυματικές μνήμες των χρόνων της επταετούς δικτατορίας με έμαθαν να είμαι καχύποπτη. Όταν ακούω να γίνονται συζητήσεις για θέματα επουσιώδη, όπως το ποδόσφαιρο, και να αποσιωπώνται τα ουσιώδη, όπως είναι το εθνικό μας πρόβλημα και η επίλυσή του, φοβούμαι ότι κάτι ετοιμάζεται και ότι εσκεμμένα μας θέλουν να μην ασχολούμαστε με τα σημαντικά».

Κάπως έτσι έκλεισε η συνέντευξή μας με τη Δέσποινα, η οποία καθ' όλη τη διάρκεια της συνομιλίας μάς μιλούσε με βουρκωμένα μάτια και αγριεμένο πρόσωπο, σαν να ξαναζούσε τις εφιαλτικές στιγμές του Νοεμβρίου του 1973. Στη συζήτησή μας δεν ήταν δυνατό να μη θυμηθεί και το πρωινό της 15^{ης} Ιουλίου 1974, που ξύπνησε έντρομη στο σπίτι της, επιστρέφοντας από την Αθήνα την προηγούμενη νύχτα για τις καλοκαιρινές της διακοπές. Ξύπνησε από την βόμβα που εξερράγη στην αυλή της, μιας και το σπίτι της γειτνίαζε με το υποστατικό, όπου ο Νίκος Νικολαΐδης διατηρούσε τον ραδιοσταθμό από όπου μεταδόθηκε το διάγγελμα του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' μετά την εκδήλωση του προδοτικού πραξικοπήματος.

Και η ζωή συνεχίζεται και η ιστορία επαναλαμβάνεται.

Κυριακή Τσίτσου, Φιλολόγος